

Yalvaç Yöresi Heybe Dokumaları¹

The Saddlebag Weavings Of Yalvac District

Hande Kılıçarslan

Doç, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Neşet Ertaş Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü
email: handearsan@hotmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9332-4730>

¹Bu makale Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 3442-D1-13 numaralı proje ile desteklenen “Isparta İli Yalvaç İlçesi Geleneksel Düz Dokumaları” konulu Sanatta Yeterlik Tezi’nden oluşturulmuştur.

Atf (APA 6)/To cite this article

Kılıçarslan, H. (2019). Yalvaç yöresi heybe dokumaları. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 43, 128-139. doi: <https://doi.org/10.32547/ataunigsed.583399>

Makale Gönderim Tarihi/Received: 27/06/2019

Makale Kabul Tarihi/Accepted: 08/10/2019

Makale Yayın Tarihi/Published: 26/10/2019

Research Article/Araştırma Makalesi

Öz

El sanatları geçmişten günümüze varlığını koruyan, geçmiş bize aktaran ve kültürel değerlerin sürdürülmesini sağlayan temel taşlardan biridir. Hammaddesi lif işleyen el sanatlarımızdan dokumalar, kültürel bakımdan geçmiş ve gelecek arasında bağ kurabilen en önemli el sanatlarımızdandır. Konar-göçer yaşam biçiminin bir parçası olan dokumacılık, renk, motif, desen özellikleri ve kullanım amaçlı bakımdan yöreden yöreye farklılık göstermektedir. Taşıma ve saklama amaçlı kullanılan dokumaların başında heybe dokumalar gelmektedir. Konar-göçer yaşamın süregeldiği Isparta ili Yalvaç ilçesinde de dokuma günlük yaşamda özellikle kullanım amaçlı önemli sayılmaktadır. Araştırma kapsamına alınan heybe dokumalar, Yalvaç ilçe ve köylerinin yanı sıra Yalvaç müzesi envanterinde de tespit edilmiştir. Dokumalar renk, motif ve desen özellikleri bakımından incelenmiştir. Yöreye özgü teknik özellikleri ortaya çıkarılmıştır. Heybe dokumalar yörede taşıma ve saklama amaçlı daha çok kullanılmıştır. Çeyiz veya miras yoluyla büyüklerden kalan heybe dokumalarda ilçede önemli görülmektedir. İlçede Yanıkaya, Körküler, Çakırçal, Yukarıturtar, Çetinçe ve Bahtiyar köylerinde heybe dokumalar tespit edilmiştir. İlçe ve köylerinde 16 adet, müze envanterine kayıtlı 2 adet heybe dokuma örneğine rastlanılmıştır. Bu araştırma kapsamına 12 adet yöreye ait örnek dokuma dahil edilmiştir. Diğer örnekler benzer teknik özelliklere sahip oldukları için bu araştırmaya dahil edilmemiştir. Dokumalar ağırlıklı olarak zili ve cicim teknikli olarak yapılmıştır. Tespit edilen örneklerde saçbağı, kurtizi, pıtrak, akrep, koçboynuzu, siğirsidiği, göz, muska, çarpı, küpe ve bukağı motifleri sıklıkla kullanılmıştır. Kırmızı, mavi, siyah, yeşil, vişne çürüğü, bordo, lacivert, bej heybe dokumalarda kullanılan renklerdendir.

Anahtar kelimeler: Isparta, Yalvaç, Yalvaç Müzesi, Dokuma, Heybe

Abstract

Crafts are one of the cornerstones that maintain their existence from the past to the present, and transfer the past to the present, and ensure the maintenance of cultural values. Weavings from our handicrafts, of which raw material is fiber, is one of the most important handicrafts that can connect the cultural past to the future. Weaving, which is a part of Konar-nomadic life style, differs from region to region in terms of color, motif, pattern features and usage style. Saddle weavings are the leading fabrics used for transportation and storage. In Isparta province where Konar-nomadic life is continuing, weaving is also considered important for daily use. The saddle weaves included in the research were determined in the Yalvac museum inventory as well as Yalvac districts and villages. Weavings were examined in terms of color, motif and pattern characteristics. The site-specific technical characteristics were revealed. Saddlebags are mostly used for transport and storage in the region. Dowry or inheritance is important in the district of the saddle weaving from the elders. Saddle weaves were found in Yarıkkaya, Korkuler, Çakırçal, Yukarıturtar, Çetinçe and Bahtiyar villages. Weaving samples were found in 16 districts and villages and 2 saddlebags registered in the museum inventory. 12 sample weaving samples were included in this research. Other examples are not included in this study because they have similar technical characteristics. Weavings are mostly made with zili and cicim technique. In the samples identified, haircatch, wolf, velcro, scorpion, ram, horns, eye, amulet, cross, earrings and buckle motifs are frequently used. Red, blue, black, green, sour cherry decay, burgundy, navy blue, beige saddlebags are used in weaving.

Keywords: Isparta, Yalvaç, Yalvaç Museum, Weaving, Saddlebag

1. Giriş

El sanatlarımızda hammaddesi lif olan dokumalar, günlük yaşantımızın gerekliliği ve dış şartlardan koruma amaçlı ortaya çıkmasına rağmen, daha sonraki dönemlerde yaşanan mekân süsleme amaçlı yapılmıştır. Dekoratif ve günlük kullanım amaçlı yapılan dokumalar, bebeklikten ölüme kadar kullanımı devam etmiştir. Geleneksel olan ölümlük dirimlik dokumalar halen bazı yörelerde sürdürülebilmektedir. Yörük kültürünün devam ettiği bazı yörelerde taşıma amaçlı kullanılan heybe, torba ve çanta gibi dokumalar, uzun yıllardır farklı teknik ve desenlerde dokuması yapılmaktadır. Bu tür dokumalar yöreden yöreye teknik, renk, motif ve desen bakımından farklılık gösterse de halen bazı yörelerimizde üretimleri ve kullanımları devam etmektedir.

Konar-göçer yaşamın var olduğu Isparta ili Yalvaç ilçesinde dokumacılık önemli merkezlerden biri sayılmaktadır. Dokumacılık kültürü yörede önemli görülmüş ve varlığını belirli süreler devam ettirmeye çalışılmıştır. Ekonomik anlamda ailenin gelirine de katkı sağlayan dokumacılık, günlük yaşantıda dekoratif ve kullanım amaçlı olarak önemi sürdürülmektedir.

Yörede günlük yaşam içerisinde insanlar, hayatlarını kolaylaştıracak yaygı, yastık, namazlağı, çuval, heybe ve torba gibi kullanım amaçlarına göre çeşitli eşyalar dokumaktadırlar.

Göller bölgesinin kuzeydoğusunda ve Sultan Dağları eteklerinde kurulan ve yörük yerleşim merkezlerinden biri olan Yalvaç ilçesi, Isparta'nın ikinci büyük ilçesidir (Anonim, t.y., s. 129; Özsait ve Özsait, 1999, s. 1; Seren, 1983, s. 51). Yalvaç ve çevresi, Türkmen oymaklarının 12. yüzyıldan itibaren yerleştiği ve yaşam alanı olarak kullandıkları yerlerdir (Kayıpmaz ve Kayıpmaz, 1993, s. 30; Seyirci, 1994, s. 40; Seyirci, 2000, s. 89; Sümer, 1984, s. 46). İlçenin, Konya'nın Akşehir ilçesine ve Isparta'nın Şarkikaraağaç ve Uluborlu ilçelerine sınırları vardır (Anonim, t.y., s. 129; Seren, 1983, s. 51) (Görsel 1).

Görsel 1. Yalvaç ilçe haritası

Hititler, Makedonyalılar, Selevkoslar, Romalılar ve Bizanslıların egemenliğinde kalan Yalvaç ilçesi, en parlak dönemini Romalılar zamanında yaşamıştır. İ.Ö. 27-İ.S. 14 Augustus dönemlerinde Psidia Bölgesinde 8 koloni kurulmuştur. Fakat, sadece Antiochia'ya "Colonia Caesareia" (Sezar'ın şehri) ünvanı verilmiştir (Yalvaç Tarihçesi, 2017). Cumhuriyet dönemiyle birlikte Isparta'ya bağlanan Yalvaç ilçesi, ilk olarak 1075 yılında Türk egemenliğine, 1280 yılında merkezi Eğirdir'de bulunan Hamidoğulları Beyliği'ne, 1382 yılında Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir (Anonim, 1983, s. 110; Çakmakçı, 1994, s. 6; Göde, 1999, s. 91; Köstüklü, 1996, s. 19; Köstüklü, 2010, s. 11-14).

İlçede Psidia bölgesinin yer almasından ötürü kültür ve turizm bakımından gelişmiş bir yerdir. Tarım ve el sanatları (dericilik, keçecilik, halıçılık) yönünden önemli merkezlerden biridir. Ayrıca deri sanayinde Türkiye'nin önemli merkezlerden biridir. Selçuklular döneminde bölgeye yerleşen Oğuz oymaklarının ismi olan Yalvaç, "Resul" yani, yol gösterici anlamına gelmektedir (Yalvaç Tarihçesi, 2017; Köstüklü, 1996, s. 18-20).

İlçede varlığını halen sürdüren el sanatları az da olsa devam etmiştir. Dericilik, keçecilik, saraçlık, demircilik, semercilik ve bakırcılığın yanı sıra dokumacılık da önemli el sanatı uğraşları arasında yer almıştır (Kartal ve Ölmez, 2014, s. 6). İlçede Afyon iline yakın köy ve beldelerde daha çok düz dokumacılıkla uğraşmıştır. İlçenin bu yönü yörük kültürünün egemen olduğu yerlerdir.

Yalvaç ilçesinin nüfusu; TÜİK ADNKS 2018 sonuçlarına göre 46.646'dır (Yalvaç Nüfusu, 2019). Geçmişte ilçede, hem yaşam biçiminden kaynaklı hem de çeyiz geleneğinin getirmiş olduğu âdetlerden ötürü hemen hemen her evde dokumacılık yapılmıştır. Yörede çoğu dokumacının küçüklükten beri yaptığı dokumalar çoğunlukla yer yaygısı, yöreye özgü ölümlük dirimlik dokumalar, taşıma ve depolama amaçlı heybe, torba, çuval ve yastık dokumalardır. Yörük kültürünün de gereği olarak önce kendi ihtiyaçlarını karşılamak için dokuma yapılmış, daha sonra geçim kaynağı olarak görülmüştür. Bu bakımdan belirli bir süre ilçenin gelir kaynağı olmuştur. Her evde yapıldığı için de yöreye özgü dokuma örnekleri meydana gelmiştir.

Yöre insanı, dokumalarda kullandıkları hammaddeyi önceleri kendileri üretmişler, ipliklerini kendileri eğirmiş ve doğal bitkilerle boyamışlardır. Özellikle yöreye belirli zamanlarda gelen boyacı sayesinde yün ipliklerini zaman zaman boyatmışlardır. Geçmişte dokumalarda malzeme olarak keçi kılı ve yün kullanılırken, günümüzde yün ve orlon ipliklerde kullanılmaya başlanmıştır.

Yörük kültüründe günlük yaşam biçiminin gereği olarak insanlar torba, çuval, mafraş ve heybe dokumalar üretmişlerdir. Anadolu dışında Türk Cumhuriyetlerinde ve diğer Türk boylarında torba ve heybe "horjun, horcun, korcun" olarak da isimlendirilmektedir (Ölmez ve Etikan, 2014, s. 58).

Heybe dokumaların kullanım alanları sadece taşıma ve saklama amaçlı değildir. Bazı yörelerde çeyiz geleneği olarak aileleri tarafından kızlara verilmektedir. Çeyiz heybeleri, düz dokumanın yanında halı dokuması ile yapılmaktadır. Nişan heybeleri olarak adlandırılan yöresel heybeler, gelin kıza damat tarafının nişanda aldıkları hediyelikleri taşıma için kullanılır ve nişanın gerçekleşmesi "heybe verildi" sözüyle çevreye duyurulur. Çeyiz için

sumak ve halı dokuma tekniği ile yapılanlar bazı yörelerde daha kıymetli sayılmaktadır. Bunlara “at heybesi” de denilmektedir (Soysaldı, 2019, s. 5).

Bu çalışmada Yalvaç yöresi ve müzesinde tespit edilen taşıma ve saklama amaçlı kullanılan ve çeyiz olarak saklanan heybe dokumalar araştırma kapsamında incelenmiştir. Dokumalar yöreye ait göçebe ve günlük yaşam kültürünü de yansıtmaktadır.

2. Materyal ve yöntem

2.1. Materyal

Bu araştırma Yalvaç ilçesi belde ve köylerinde yer alan düz dokumaların envanter bilgisi için yapılmıştır. Yöreye ait tespit edilen düz dokuma örnekleri içerisinde ilçe ve köylerde 16 adet ve Yalvaç Müzesi’nde müze envanterine kayıtlı 2 adet olmak üzere toplam 18 adet heybe dokuma örnekleri tespit edilmiştir. Çizelge 1 ve 2’de verilen yöredeki ve müze envanterine kayıtlı toplam 125 düz dokuma örneğinin %24,16’sı kadardır. Yörede yürük kültürünün var olmasından ötürü köylerde bu tip dokuma örneği müzeye göre daha çok tespit edilmiştir.

Tablo 1

Yalvaç ilçesi belde ve köylerinde tespit edilen düz dokumaların tiplerinin sayılarına göre yüzdelik oranları

Dokuma Tipi	Sayı	%
Heybe	16	19,51
Torba	8	9,75
Yaygı (Taban)	40	48,78
Yastık	12	14,63
Çuval	6	7,31
Toplam	82	100,0

Tablo 2

Yalvaç müzesi envanterinde bulunan düz dokumaların tiplerinin sayılarına göre yüzde oranları

Dokuma Tipi	Sayı	%
Heybe	2	4,65
Torba	8	18,60
Yaygı (Yolluk)	5	11,62
Yaygı (Taban)	8	18,60
Yastık	6	13,95
Çuval	5	11,62
Namazlağ	9	20,93
Toplam	43	100,0

Yörede ve müzede tespit edilen toplam 18 örnek arasından özgün olan 12 örnek renk, motif ve desen özellikleri bakımından incelenmiştir. Diğer 6 örnek benzer desen özelliklerine sahip olduğu için bu çalışma kapsamına alınmamıştır.

2.2. Yöntem

Yalvaç ilçesi ve köylerinde yapılan alan araştırmasında tam sayım yöntemi, karşılıklı sözlü görüşme, fotoğraf çekimi ile yerinde belgeleme çalışmalarından yararlanılmıştır. Müzede yapılan çalışmada ise envantere tutulan dokuma örnekleri araştırma kapsamına dahil edilmiştir. Tespit edilen örnekler üzerinden yöreye özgü renk, motif ve desen özellikleri ortaya çıkarılmıştır.

3. Yalvaç ilçesi heybe dokumaları

Yapılan alan araştırması sonucunda heybe dokumalar yörede Yarıkkaya, Körküler, Çakırçal, Yukarıtırtar, Çetince ve Bahtiyar köylerinde tespit edilmiştir. Dokuma örneklerinde düz dokuma teknikli zili ve cicim dokuma daha çok kullanılmıştır. Zili dokumalarda desen iplikleri tüm zemin boyunca 2-1, 3-1 veya 5-1 atlamalarla doldurulmaktadır. Birinci sıranın sonunda iki sıra atılan atkı ipliğinden sonra, desen iplikleri boydan boya motifi doldurmaktadır. Sık motifli cicim tekniği ile karıştırılan zili motifi, cicim tekniğine göre çok daha kolaydır. Cicim tekniği motifi oluştururken desen iplikleri, desenlerin konturlarını oluşturmak için yukarıya doğru atılmaktadır. Ayrıca cicim tekniğinde dokumanın asıl yüzü ters kısımdadır. Cicim tekniğinde motifler eşit sarma ve atlamalarla meydana gelmektedir. Dokumanın en basit hali olan bezayağı dokuma, orta gerginlikteki atkıların normal gerginlikteki çözgülerden bir alttan bir üstten geçirilmesiyle oluşmaktadır (Acar, 1975, s. 35; Acar, 1982, s. 61;

Anonim, 1993, s. 100; Deniz, 1998, s. 18; Durul, 1977, s. 29; Hull ve Wyhowska, 1993, s. 48; Kırzioğlu, 2001, s. 15; Ölçer, 1988, s. 18; Soysaldı, 2009, s. 108).

Bezayağı dokuma teknikli 1 örnek tespit edilmiştir. Yörede filik, tuğ ve koza diye isimlendirilen süslemeler de dokumalarda sıklıkla yer almıştır. Desen oluşturmada kullanılan ipliklerle benzer renkleri olan, keçi kılı ve tiftiğin doğal haliyle süslemesi yapılan dokumalar yörede ve özellikle heybe dokumalarda kullanılmıştır (Görsel 2, 4a, 6a, 8a, 11a, 13a, 17a). Yörede heybe dokumaların arka kısmına cicim tekniği ile yapılan tek motifin (pıtrak) dokumacının imzası şeklinde olduğu söylenmektedir (Görsel 15b, 17b).

Dokumalarda keçi kılı, yün iplik malzemeleri çoğunlukla kullanılmıştır. Bazı örneklerde atkı, yün ve pamuk olarak kullanılırken, yeni örnek sayılabilecek heybe dokumalarda ise desen oluşturmada kullanılan üçüncü ipliklerde “orlon” malzeme tercih edilmiştir. Doğal boyamacılığın artık yapılmadığı yörede yeni dokumalar için iplikler yapay boyalarla yapılmaktadır. Günümüzde dokuma neredeyse hiç yapılmadığı için boyamada yok denecek kadar azdır.

Tespit edilen örnek dokumalarda “saçbağı”, “kurtizi”, “pıtrak”, “sığırsidiği”, “akrep”, “koçboynuzu” ve “göz” motifleri sıklıkla kullanılan motiflerdendir. Ayrıca “küpe”, “bukağı”, “muska” ve “çarpı” motifleri de kullanılmıştır. Bazı motiflerin farklı versiyonları da dokumaların desenlerinde yer almaktadır. Dokumalarda kırmızı, bej, siyah, lacivert, turuncu, vişne çürüğü, sarı, yeşil, bordo ve mavi gibi renkler kullanılmıştır.

Tespit edilen dokumalar, yöreye özgü renk, motif ve desen özellikleri, hammadde ve dokuma teknikleri bakımından açıklanmıştır. Yörede daha çok yörük kültürüne sahip olan köylerde özellikle taşıma amaçlı kullanılan dokumalardan heybe dokumalara rastlanılmıştır.

Günümüzde yöre insanının neredeyse hiç dokuma yapmadığı, artık dokumanın bittiği karşılıklı sözlü görüşmelerde görülmüştür. Genç neslin dokuma yapmaya pek ilgisinin olmadığı ve hatta yörede yaşamadıkları da tespit edilmiştir. Yöre insanının dokumaları pek kullanmadıkları, çeyiz ve miras geleneği ile sakladıkları tespit edilmiştir. Büyüklerin dokuyarak veya dokumacıardan satın alarak çeyizlerde kızlarına çeyiz sırasında vermeleriyle genç neslin evlerinde de bu tip dokumalara rastlanılmıştır. Evlerde ve müze envanterine kayıtlı sınırlı sayıda örneği bulunan bu dokumaların literatüre geçmesi alan açısından önemlidir. Tespit edilen örnekler üzerinden boyut, teknik, malzeme, renk, motif ve desen özellikleri bakımından incelenerek açıklanmıştır.

Görsel 2’de Yarıkkaya Köyü’nde yer alan bir heybe dokuma örneği görülmektedir.

Görsel 2. Heybe (Keziban Aydın, Yarıkkaya Köyü, 2013) ve yüzey şeması

Görsel 2’de görülen heybe dokuma 0,47 x 1,55 m boyutlarındadır. Zili ve cicim tekniği ağırlıklı olarak dokunmuştur. Ayrıca ön ve arka yüzeyinde düz atkı yüzü dokuma tekniği uygulanmıştır. Yaklaşık 10 yıllık yeni sayılabilecek örneklerdendir. Atkı ve çözümlü iplikleri yün ve pamuk, deseni oluşturan üçüncü ipliklerde ise yün ve orlon kullanılmıştır. Heybe dokumanın kapak kısımlarında saçbağı (Görsel 3a), göz (Görsel 3b) ve kurtizi (Görsel 3c) motifleri kullanılmıştır. Orta kısımlarında ise kilim dokuma üzerine seyrek cicim tekniği ile pıtrak (Görsel 3d), Suyolu (sığırsidiği) (Görsel 3e) ve çarpı (Görsel 3f) motifleri yer almaktadır. Dokumada bordo, mavi, turuncu, yeşil, beyaz, pembe, sarı ve siyah kullanılan renklerdir.

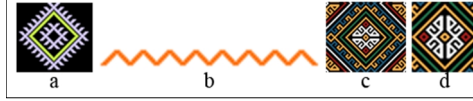
Görsel 3. a. Saçbağı motifi, b. Göz motifi, c. Kurtizi motifi, d. Pıtrak motifi, e. Suyolu (Sığırsidiği) motifi, f. Çarpı motifi

Görsel 4'te Körküler Köyü'nde tespit edilen bir heybe dokuma örneği görülmektedir.

Görsel 4. a. Heybe (ön), b. Heybe (arka) (Elife Oruç, Körküler-Yenimahalle, 2013) ve yüzey şeması

Görsel 4'te görülen heybe dokuma örneği 0,46 x 1,32 m boyutlarındadır. Düz dokuma tekniklerinden zili ve cicim tekniği ağırlıklı olarak dokunmuştur. Arka yüzeyinde ise kilim teknikli dokuma uygulanmıştır. 40 yıllık örneklerden biri olan dokuma sırasında atkı, çözgü ve üçüncü ipliklerinde keçi kılı kullanılmıştır. Heybe dokumanın orta kısımlarında pıtrak (Görsel 5a) ve kurtizi (Görsel 3c) motifleri, kapak kısımlarında saçbağı (Görsel 3a), sığırsidiği (Görsel 5b), akrep (Görsel 5c) ve koçboynuzu (Görsel 5d) motifleri yer almaktadır. Turuncu, su yeşili, kahve, beyaz, siyah, kırmızı ve mavi dokumada kullanılan renklerdenir.

Görsel 5. a. Pıtrak motifi, b. Suyolu (Sığırsidiği) motifi, c. Akrep motifi, d. Koçboynuzu motifi

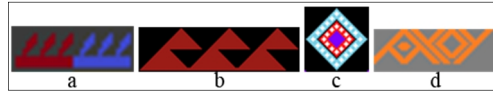
Görsel 6'da Yalvaç Müzesi 2134 nolu envantere bulunan heybe dokuma görülmektedir.

Görsel 6. a. Heybe (ön), b. Heybe (arka) (Yalvaç Müzesi) ve yüzey şeması

Görsel 6'da verilen dokuma 0,45 x 1,40 m boyutlarındadır. Çoğunlukla zili ve cicim tekniği ile dokuması yapılmıştır. Arka yüzeyinde ise kilim tekniği uygulanmıştır. Dokuma yılı kesin olarak bilinmemekle birlikte, Sevgi Eğrikılınç tarafından müzeye bağışlandığı gün 26.02.2004 olarak 2134 nolu envantere yazılmıştır. Dokuma zili ve cicim teknikli düz dokuma örneği olup, dokumanın arka kapak kısımlarında ise kilim tekniği uygulanmıştır. Dokuma sırasında atkı, çözgü ve üçüncü iplikleri keçi kılı olarak kullanılmıştır. Orta kısımlarında suyolu (sığırsidiği) (Görsel 3e), tırnak (Görsel 7a), kurtizi (Görsel 3c), canavar ayağı (Görsel 7b) motifleri kullanılmıştır.

Dokumanın kapak kısımlarında ise göz (Görsel 7c), çengel (Görsel 7d) ve saçbağı (Görsel 3a) motifleri yer almaktadır. Dokumada kahverengi, mavi, turuncu, lacivert, bordo, sarı ve açık mavi renkleri kullanılmıştır.

Görsel 7. a. Tırnak motifi, b. Canavar ayağı motifi, c. Göz motifi, d. Çengel motifi

Yalvaç Müzesinde sergilenen bir başka torba dokuma örneği ise Görsel 8’de verilmektedir.

Görsel 8. a. Heybe (ön), b. Heybe (arka) (Yalvaç Müzesi) ve yüzey şeması

Görsel 8’de görülen örnek Yalvaç Müzesi envanterine 1524 numara ile kayıtlı olup 0,41 x 1,19 m boyutlarındadır. Müzeye bağışlandığı gün 16.10.1987 olarak kayıtlara geçmiştir. Zili ve cicim teknikleri ile dokunmuştur. Dokumanın arka kapak yüzeyi bezayağı dokumayla yapılmıştır. Süsleme özelliği ile birer tane olmak üzere alt ve üst kapaklara pıtrak (Görsel 5a) motifi yerleştirilmiştir. Atkı, çözgü ve deseni oluşturan üçüncü ipliklerde keçi kılı kullanılmıştır. Dokumanın ön yüzeyinde pıtrak (Görsel 9), kurtizi (Görsel 3c) motifi, dokumanın kapak kısımlarında saçbağı (Görsel 3b), akrep (Görsel 5c) ve su yolu (Sığırsıdığı) (Görsel 5b) motifleri kullanılmıştır. Siyah, turuncu, lacivert, bordo, beyaz, yeşil, mavi ve sarı dokumada kullanılan renklerdir.

Görsel 9. Pıtrak motifi

Görsel 10’da Körküler Köyü’nde bulunan heybe dokuma örneği görülmektedir.

Görsel 10. a. Heybe (ön), b. Heybe (arka) (Döndü Güvercin, Körküler, 2013) ve yüzey

Körküler köyünde bulunan (Görsel 10) bu heybe dokuma örneğinin boyutları 0,43 x 1,27 m’dir. Dokumanın ön yüzeyi zili ve cicim, arka yüzeyi kapak kısımları bezayağı dokuma teknikleri ile yapılmıştır. Bu dokuma yaklaşık 40 yıllık yeni sayılabilecek bir örnektir. Dokumanın çözgü, atkı ve deseni oluşturan üçüncü ipliklerinde yün malzeme kullanılmıştır. Heybe dokumanın orta kısmı bezayağı teknikli zemin üzerine yapılan zili dokuması pıtrak

(Görsel 3d) ve kurtizi (Görsel 3c) motifleri ile tamamlanmıştır. Dokumanın kapak kısımları ise koçboynuzu (Görsel 5d), saçbağı (Görsel 3a), suyolu (sığırsidiği) (Görsel 5b), akrep (Görsel 5c) ve suyolu (çengel) (Görsel 7d) motifleriyle bezenmiştir. Dokumada kırmızı, mavi, bej, siyah, yeşil, turuncu, vişne çürüğü ve pembe kullanılan renklerdir.

Körküler Köyü'nde bulunan bir başka heybe dokuma örneği Görsel 11'de verilmektedir.

Görsel 11. a. Heybe (ön), b. Heybe (arka) (Döndü Güvercin, Körküler, 2013) ve yüzey şeması

Körküler köyündeki Görsel 10'da yer alan heybe dokuma örneğinde olduğu gibi aynı kişiye ait bu (Görsel 11) dokuma örneğinin boyutları 0,37 x 1,15 m'dir. Dokumanın ön yüzeyi zili ve cicim teknikleri ile yapılmıştır. Arka yüzeyi ise bezayağı dokuma tekniği ile dokunmuştur. Bu dokuma yaklaşık 50 yıllık bir örnektir. Atkı, çözgü ve desen oluşturan üçüncü ipliklerde yün kullanılmıştır. Dokumanın orta kısmı yön (Görsel 12) motifinin üst üste sıralanması ve kenarlarının kurtizi (Görsel 3c) motifiyle çerçeveselendirilmesiyle oluşturulmuştur. Kapak kısımlarında ise göz (Görsel 3b) motiflerinin dörtgensel olarak sıralanması ve alt, üst kısımlarda saçbağı (Görsel 3a) motifinin oluşturduğu çerçeveye desen dokunmuştur. Gri mavi, mor, beyaz, siyah, turuncu, lacivert, vişne çürüğü, kirli sarı, yeşil, mavi ve kahverengi kullanılan renklere sahiptir.

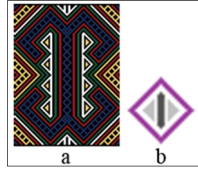
Görsel 12. Yön motifi

Görsel 13'de Çakırçal Köyü'nde tespit edilen heybe dokuma örneği verilmektedir.

Görsel 13. a. Heybe (ön), b. Heybe (arka) (Emine GÖKSU, Çakırçal köyü, 2013) ve yüzey şeması

Görsel 13'te görülen dokuma örneği Çakırçal Köyü'nde tespit edilmiştir. Boyutları 0,52 x 1,69 m boyutlarındadır. Yaklaşık 40 yıllık bir dokuma örneğidir. Dokumanın ön yüzeyi zili ve cicim teknikleri ile dokunmuş olup, arka kapak yüzeyi bezayağı dokuma tekniği ile yapılmıştır. Atkı, çözgü ve deseni oluşturan üçüncü ipliklerde keçi kılı malzeme kullanılmıştır. Heybe dokumanın orta zemini kilim tekniği üzerine zili dokuma yapılarak canavar ayağı (Görsel 7b) ve yön (Görsel 12) motifleriyle bezenmiştir. Kapak kısımlarında ise koçboynuzu (Görsel 14a) ve muska (Görsel 14b) motiflerinin bir arada kullanılmasıyla oluşturulan desenin alt ve üst bezemelerinde saçbağı (Görsel 3a), sığırsıdığı (Görsel 3e), kurtizi (Görsel 3c), ve tırnak (Görsel 7a) motifleri kullanılmıştır. Dokumada siyah, turuncu, mavi, bordo, beyaz, açık sarı ve lacivert renkleri kullanılmıştır.

Görsel 14. a. Koçboynuzu motifi, b. Muska motifi

Yarıkkaya Köyü'nde Keziban Aydın'a ait olan heybe dokuma örneği Görsel 15'te gösterilmektedir.

Görsel 15. a. Heybe (ön), b. Heybe (arka) (Keziban Aydın, Yarıkkaya Köyü, 2013) ve yüzey şeması

Yarıkkaya köyünde tespit edilen Görsel 15'teki heybe dokuma örneğinin boyutları 0,53 x 1,67 m'dir. Dokuma cicim ve kilim teknikli olup, kapak kısımlarında sadece motifler görülmektedir. Orta ve arka yüzeyler bezayağı dokuma tekniği ile yapılmıştır. Bu dokuma örneği yaklaşık 40 yıllık bir örnektir. Atkı, çözgü ve deseni oluşturan üçüncü ipliklerinde keçi kılı malzeme kullanılmıştır. Dokumanın kapak kısımları pıtrak (Görsel 16a) motifinin sıra sıra dokunması ile saçbağı (Görsel 16b) ve kurtizi (Görsel 3c) motiflerinin çerçevelemesi şeklinde desen oluşturulmuştur. Arka yüzeyde tek olarak yer alan pıtrak (Görsel 16a) motifi de dokumacının imzası şeklinde yer almaktadır. Dokumada Siyah, turuncu, turkuaz, bordo, mavi, beyaz renkleri kullanılmıştır.

Görsel 16. a. Pıtrak motifi, b. Saçbağı motifi

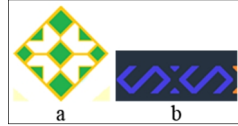
Görsel 17'de Yarıkkaya Köyü'nde Nigar Karıncalı'ya ait tespit edilen bir başka heybe dokuma örneği verilmektedir.

Görsel 17. a. Heybe (ön), b. Heybe (arka) (Nigar Karıncalı, Yarıkkaya Köyü, 2013) ve yüzey şeması

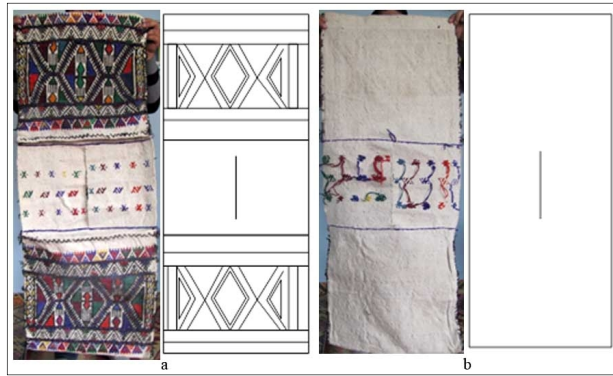

Görsel 17’de görülen heybe dokuma örneği de Yarıkkaya köyünde tespit edilmiştir. Dokuma örneğinin boyutları 0,54 x 1,56 m’dir. Dokumanın ön yüzeyi ağırlıklı olarak zili ve cicim teknikli olup, arka yüzeyi kilim teknikli bezayağı dokuma şeklindedir. Bu dokuma örneği yaklaşık 25 yıllık yeni sayılabilecek bir örnektir. Atkı ve çözgüsünde yün iplikler kullanılmıştır. Deseni oluşturan üçüncü ipliklerde ise orlon malzeme tercih edilmiştir. Dokumanın orta kısmında sıra sıra farklı renklerde yön motifi (Görsel 12) yer almaktadır. Kapak kısımlarında ise dokuz göbek (Görsel 18a) motifini çerçeveleyen pıtrak (Görsel 16a), canavar ayağı (Görsel 7b), saçbağı (Görsel 3a), çengel (Görsel 18b) ve kurtizi (Görsel 3c) motifleri deseni oluşturmada kullanılmıştır. Arka yüzeyde tek olarak yer alan pıtrak (Görsel 16a) motifinin bir başka versiyonu dokumacının imzası şeklinde yer almaktadır. Hardal sarısı, mavi, beyaz, yeşil ve koyu pembe dokumada kullanılan renklerdendir.

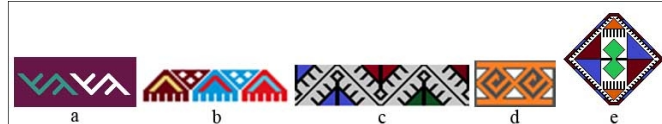
Görsel 18. a. Dokuz göbek motifi, b. Çengel motifi

Yalvaç ilçesi Yukarıtırtar köyünde yer alan heybe dokuma örneklerinden biri de Görsel 19’da görülmektedir.

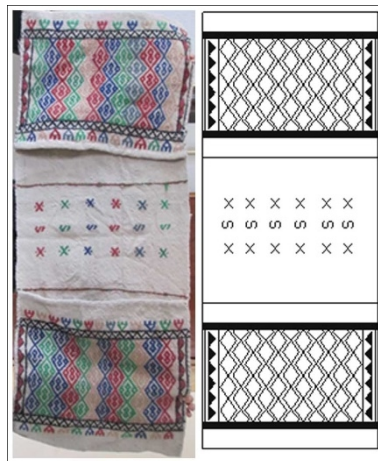
Görsel 19. a. Heybe (ön), b. Heybe (arka) (Emine Şen, Yukarıtırtar Köyü, 2013) ve yüzey şeması

Görsel 19’da görülen heybe dokuma 0,51 x 1,26 m boyutunda olup, düz dokuma tekniklerinden zili ve cicim teknikleri uygulanarak dokunmuş yeni sayılabilecek 25 yıllık bir örnektir. Atkı ipliği yün, çözgü ipliği pamuk ve deseni oluşturan üçüncü iplik ise yündür. Dokumanın orta kısmı farklı renklerin sıralanmasıyla çarpı (Görsel 3f) ve çengel (Görsel 20a) motiflerinden oluşturulmuştur. Kapak kısımlarında ise saçbağı (Görsel 20b), yarım pıtrak (Görsel 20c), küpe (Görsel 20d) ve bukağı (Görsel 20e) motifleri yer almaktadır. Bordo (gülgülü), mavi (gök), yeşil, hardal sarısı, lacivert, turuncu, açık sarı ve siyah dokumada motifleri oluşturmada kullanılan renklerdir.

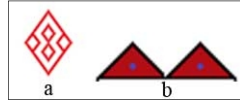
Görsel 20. a. Çengel motifi, b. Saçbağı motifi, c. Yarım Pıtrak motifi, d. Küpe motifi, e. Bukağı motifi

Görsel 21’de Çetince Köyü’nde Ünzile Güngör’e ait başka heybe dokuma örneği verilmektedir.

Görsel 21. Heybe (Ünzile Güngör, Çetince Köyü, 2013) ve yüzey şeması

Görsel 21’de görülen dokuma örneği Çetince Köyü’nde tespit edilmiştir. Boyutları 0,52 x 1,35 m boyutlarındadır. Yaklaşık 50 yıllık bir dokuma örneğidir. Dokuma bezayağı tekniğinin üzerine sık ve seyrek cicim teknikleri kullanılarak desen tamamlanmıştır. Atkı, çözü ve deseni oluşturan üçüncü ipliklerde yün malzeme kullanılmıştır.

Görsel 22. a. Göz motifi, b. Muska motifi

Heybe dokumanın orta zemini seyrek cicim tekniği ile çarpı (Görsel 3f) ve çengel (Görsel 18b) motiflerinin kullanılmasıyla tamamlanmıştır. Dokumanın kapak kısımları ise farklı renklerde göz (Görsel 22a) motifinin verev şeklinde tekrarlanması ve saçbağı (Görsel 3a), sığırsıdığı (Görsel 3e) motiflerinin alt ve üst şeklinde, muska (Görsel 22b) motiflerinin de sağ ve sol taraflarında çerçeve şeklinde kullanılmasıyla desen oluşturulmuştur. Dokumada bej, mavi, yeşil, siyah, bordo ve açık kahverengi renkleri kullanılmıştır.

Yalvaç ilçesi Bahtiyar köyünde yer alan heybe dokuma örneklerinden biri de Görsel 23’te görülmektedir.

Görsel 23. Heybe (Ramazan Yıldırım, Bahtiyar köyü, 2013) ve yüzey şeması

Bahtiyar köyünde tespit edilen Görsel 23’teki heybe dokuma örneğinin boyutları 0,52 x 1,59 m’dir. Dokuma bezayağı teknikli olup, motifsiz ve boyuna farklı kalınlıklarda bordürler yapılmıştır. Yaklaşık 60-70 yıllık bir örnektir. Atkı ve çözü ipliklerinde keçi kılı malzeme kullanılmıştır. Dokumada doğal keçi kılı renkleri kullanılmıştır.

4. Sonuç

Günlük kullanım, dekoratif süsleme ve yöresel yaşam biçiminden kaynaklı taşıma ve depolama amaçlı üretilen dokumalar, renk, motif ve desen bakımından yöresel farklılıklara sahip olmuşlardır. Yöre bakımından önemli görülen bazı dokumalar, o yörenin teknik özellikleri bakımından kimliğini oluşturmuşlardır.

Göller bölgesinde yer alan Isparta ili Anadolu’nun önemli dokuma merkezlerinden biri sayılmaktadır. Isparta’nın en büyük ilçelerinden biri olan Yalvaç ilçesi de konar-göçer yaşam biçiminin hâkim olduğu ve özellikle düz dokumaların üretildiği dokuma merkezi sayılabilmektedir. İlçede öncelikle insanların kendi ihtiyacını karşıladığı yer yaygısı, namazlağ, heybe, torba, çuval gibi dokumalar yapılmıştır. Bunlardan taşıma ve saklama amaçlı olan heybe dokumalarda konar-göçer yaşam biçiminde en yaygın kullanılan dokuma olmuştur. Yöreye yapılan alan araştırmasında tespit edilen heybe dokumalar renk, motif ve desen bilgisi bakımından incelenmiştir. Ayrıca Yalvaç Müzesinde yer alan dokumalarda araştırma kapsamına dahil edilmiştir. Araştırma sonucunda yöreye ait teknik özellikler bakımından dokumaların envanter bilgisi ortaya çıkarılmıştır. Fakat teknolojinin hızlı gelişmesi ve yaşam biçimlerinde yaptığı değişiklik, gençlerin köylerde ve ilçelerde artık yaşamaması, yaşlı nüfusun ve dokumayı bilen insanların sağlık yönünden kötüye gitmeleri, evlerde var olan dokumaları ucuz ve kalitesiz fabrika işi yaygılarla değiştirmeleri nedeniyle yörede dokuma kültürü oldukça zayıflamıştır. Kamu kuruluşlarının yöre kültürü olan dokumalara sahip çıkmaları son derece gereklidir. Köylerde var olan genç kadın nüfusun aktif olarak dokuma yapmaya teşvik edilmeleri gerekmektedir. Bu şekilde evlerde geçen boş zamanı değerlendirme açısından da önemlidir. Ayrıca yöre kültürünün devamlılığı ve genç nesile aktarımı, öğretimi dokumacılaşma verilecek önemle de gerçekleşecektir. Yörede yer alan müzenin büyütülmesi, sergi alanlarının genişletilmesiyle gerekmektedir. Böylece envantere yer alan dokumaların müzeyi ziyarete gelen yerli ve yabancı turistlerin görmesine de neden olacaktır.

Kaynakça

- Acar, B. (1975). *Kilim ve düz dokuma yaygılar*. Türk Süsleme Sanatları Serisi: 3. İstanbul: Ak Yayınları.
- Acar, B. B. (1982). *Kilim, Cicim, Zili, Sumak Türk düz dokuma yaygıları*. No: 3. İstanbul: Eren Yayınları.
- Anonim (t. y.). *İlimiz Isparta*. Isparta: Özgül Yayınları.
- Anonim (1983). *Isparta il yıllığı*. Isparta: Isparta Yüksek Öğrenim Vakfı.
- Anonim (1993). *Türk el sanatları*. No: 202. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Çakmakçı, L. M. (1994). Kültür ve tarih hazinesi Isparta. *Kültür ve Sanat Dergisi Isparta Özel Sayısı*, 22, 6-7.
- Deniz, B. (1998). *Ayvacık (Çanakkale) yöresi düz dokuma yaygıları (Kilim-Cicim-Zili)*. No:169. Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Durul, Y. (1977). *Yörük kilimleri Niğde yöresi*. Türk Süsleme Sanatları Serisi: 6. İstanbul: Ak Yayınları.
- Göde, K. (1999). Selçuklular devrinde Yalvaç. *I. Uluslararası Pisidia Antiocheia Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 91-93) içinde. Yalvaç, İzmit: Kocaeli Ofset Matbaacılık.
- Hull, A., & Wyhowska, J. L. (1993). *Kilim*. London: Thames&Hudson Ltd.
- Kartal, Z., & Ölmez, N. F. (2014). *Yalvaç yöresel giysileri*. Ankara: Yalvaç Belediyesi Kültür Yayınları.
- Kayıpmaz, F., & Kayıpmaz, N. (1993). Isparta çevresi Yörük kilimleri. *Türkiyemiz Kültür ve Sanat Dergisi*, 23(69), 30-37.
- Kırzioğlu, G. N. (2001). *Altaylar'dan Tunaboyu'na Türk dünyası'nda ortak yapılar (motifler)*. 1. Baskı. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Köstüklü, N. (1996). *Sosyal tarih perspektifinden Yalvaç'ta aile (1892-1908)*. Konya: Günay Ofset.
- Köstüklü, N. (2010). *Yalvaç tarihi üzerine araştırmalar (Tanzimat'tan Cumhuriyet'e)*. Ankara: Yalvaç Belediyesi Kültür Yayınları.
- Ölçer, N. (1988). *Türk ve İslâm eserleri müzesi kilimler*. İstanbul: Eren Yayıncılık ve Kitapçılık Ltd. Şti.
- Ölmez, N. F., & Etikan, S. (2014). Muğla yöresi heybe, torba ve çuval dokumaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi Art-E Teke Yöresi Kültürel Değerleri Özel Sayısı*, 56-82.
- Özsait, M., & Özsait, N. (1999). Yalvaç ve çevresi araştırmaları. *I. Uluslararası Pisidia Antiocheia Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 1-4) içinde. Yalvaç, İzmit: Kocaeli Ofset Matbaacılık.
- Seren, S. (1983). *Kuruluşundan bugüne kadar Isparta tarihi*. İstanbul: Serenler Yayıncılık.
- Seyirci, M. (1994). Anamas yaylası ve Isparta Yörükleri. *Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi Isparta Özel Sayısı* 22, 38-40.
- Seyirci, M. (2000). *Batı Akdeniz bölgesi Yörükleri*. No:262. İstanbul: Der Yayıncılık.
- Soysaldı, A. (2009). *Düz dokuma teknikleri ve teknik desen çizimleri*. Ankara: T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Soysaldı, A. (2019). Burdur'da halı heybe örnekleri. *Arış Halı, Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi*, 13, 4-13.
- Sümer, F. (1984). Anadolu'daki Türk halıcılığına dair en eski tarihi kayıtlar. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Türk Halıları Özel Sayısı*: 32, 44-54.
- Yalvaç Nüfusu. (2018). Erişim adresi: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>
- Yalvaç Tarihçesi. (2017). Erişim adresi: <http://www.yalvac.bel.tr/Tarihce>.

Kaynak Kişiler

- Aydın, K. –Ev Hanımı- “Isparta İli Yalvaç İlçesi Düz Dokumaları” konulu görüşme, Yarıkaya Köyü
- Göksu, E. –Ev Hanımı- “Isparta İli Yalvaç İlçesi Düz Dokumaları” konulu görüşme, Çakırçal Köyü
- Güneş, A. –Ev Hanımı- “Isparta İli Yalvaç İlçesi Düz Dokumaları” konulu görüşme, Bahtiyar Köyü
- Güngör, O. “Isparta İli Yalvaç İlçesi Düz Dokumaları” konulu görüşme, Çetince Köyü
- Güvercin, D. –Ev Hanımı- “Isparta İli Yalvaç İlçesi Düz Dokumaları” konulu görüşme, Körküler Köyü

Karıncalı, N. –Ev Hanımı- “Isparta İli Yalvaç İlçesi Düz Dokumaları” konulu görüşme, Yarıkkaya Köyü

Oruç, E. –Ev Hanımı- “Isparta İli Yalvaç İlçesi Düz Dokumaları” konulu görüşme, Körküler Köyü

Şen, E. –Ev Hanımı- “Isparta İli Yalvaç İlçesi Düz Dokumaları” konulu görüşme, Yukarıtırtar Köyü

Yıldırım, R. “Isparta İli Yalvaç İlçesi Düz Dokumaları” konulu görüşme, Bahtiyar Köyü

Görsel Kaynakçası

Görsel 1. Yalvaç ilçe haritası (2019) Erişim Adresi: https://www.google.com/search?q=yalva%C3%A7+il%C3%A7e+haritas%C4%B1&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=Z-6IUtgYyx9sM%253A%252CWE-gogEk0bApeM%252C_&vet=1&usg=AI4-kStq6nGM2BtjyTfG2mxaTpDBsR17g&sa=X&ved=2ahUKEwignY3b9PLiAhWr16YKHf5xAN4Q9QEwAnoECAYQCA#imgc=ZLjiAovtO8c3kM:&vet=1

Diğer Görseller. Doç. Hande Kılıçarslan şahsi arşivi. (2013). Isparta/Yalvaç